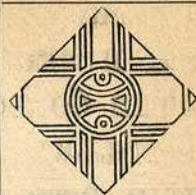

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.—, ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА — — — СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. — — —

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912./3.

ПРОГЛАС

СРП. ДРУШТВА ЦРВЕНОГА КРСТА СРПСКОМ НАРОДУ.

Рањеника и ратних болесника има у Србији још тако много, и потребе су још непрестано тако велике, да српско друштво Црвенога Крста сматра за своју дужност да после непуних десет месеца по други пут апелује на милосрђе Српскога Народа и српских пријатеља.

Захваљујући њиховом осведоченом милосрђу српско друштво Црвенога Крста, било је у могућности да минулих десет месеца укаже обилату помоћ како српским, тако и турским и бугарским рањеницима и ратним болесницима.

Та огромна и хумана помоћ нашла је општег признања у целом културном свету. Страни лекари, који су радили у Старој и Новој Србији, похвално су се изразили о успешном раду Српског Црвенога Крста.

Са највећом захвалношћу ваља споменути да су не само са свих страна наше отаџбине, него и из иностранства, па чак и из Америке, притицали прилози у новцу, преобуци, постељном прибору, одећу и обући.

Са задовољством саопштавамо да је у новцу примљено скоро два милиона динара. Вредност ствари не може се лако проценити, али је и она такође врло велика, од више стотина хиљада динара — и све је то до последње паре утрошено, и до последње рубине раздано.

Наше врле Српкиње, и све милосрдне сестре из иностранства указивале су најмарљивију негу свима рањеницима и болесницима. Ни једна од њих није жалила ни труда ни пожртвовања, да им укаже најнежнију помоћ. Оне су их прихватале, храниле, доносиле понуде, чиниле све могуће олакшице, умивале, прале ноге, купале и најтеже послове радиле са највећом преданошћу. Нека им је на овом месту изражена свесрдна хвала за досадашњи труд и молба да до краја истрају у узвишеном и племенитом раду.

Ми данас поново молимо све Србе, све Српкиње и све српске пријатеље да и овога пута укажу било новчану помоћ, или помоћ у стварима, рање-

ницима и ратним болесницима, — да то учине што пре то боље, јер су сва, и ако обилата, средства друштвена потпуно исцрпљена, а рањеници и ратни болесници пристижу свакога дана са бојних поља не на стотине, него на хиљаде. Ми молимо да сваки учини онолико колико може да се болесници што боље лече а рањеници што пре дигну на ноге. За такво узвишено и племенито дело биће захвални рањеници и ратни болесници и цео Српски Народ.

Главни Одбор српског друштва Црвенога Крста у Београду (Симина улица 21.), даје обавештења, прима прилоге у новцу и новим, неупотребљеним стварима Такву исту дужност имају и месни и срески пододбори, као и окружни одбори Црвенога Крста у Краљевини Србији и новоослобођеним крајевима.

Из седнице Главног Одбора Српског Друштва Црвенога Крста, 9. јула 1913. г., у Београду, број 3251.

Председник:

Генерал Драг. Франасовић.

Потпредседник:

Др. М. Борисављевић.

Благајник:

пуковник Јован Ванлијћ.

Секретари:

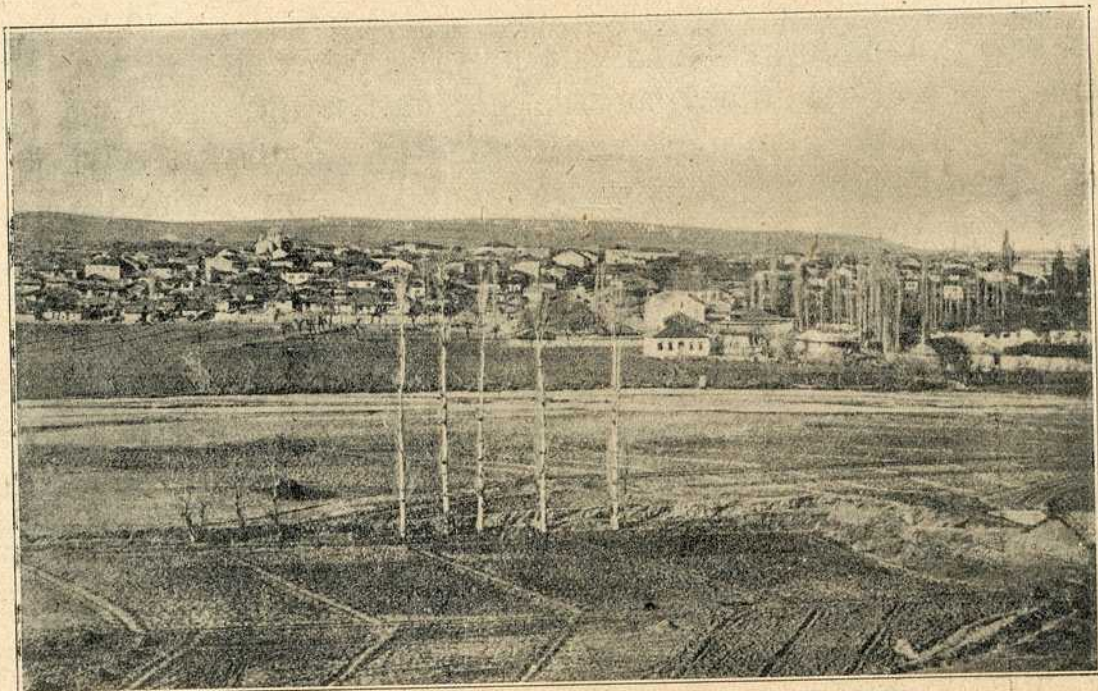
Др. Вој. М. Суботић. Тома Стојадиновић.

Државни комесар за приватну помоћ:

Др. М. М. Милићевић.

ЧЛАНОВИ:

Иван Занковић, Др. Марко Т. Лeko, Ђорђе П. Радојловић, Коста Д. Јездић, Лука Ђеловић, Др. Роман Сондермајер, Др. Војислав Ж. Ђорђевић, Александар Симоновић, Милан Ст. Јевтић, Драгутин Ј. Ђорђевић, Никола Спасић, Милан Милосављевић, Др. Јеврем Жујовић.

Целокупан изглед Куманова

Рањен црногорац пред болницом у Подгорици

Међу срп. рањеницима

Долазе нови рањеници

Пред подне јавља нам наш вредни управник г. др. Милан Јовановић-Батут, да ће нам у 3 сахата после подне са санитетског воза послати 80 нових рањеника. Ја осетих неки леден талас, који ми нагло пљусну сву кожу од главе до пете и стаде бујицом дерати у срце. Чинило ми се, као да ми труп и глава лебде у ваздуху, а ноге, које су их подупирале, као да су нестале, као да их је она ледена бујица покидала и својим бујичним хуком одвукла у некакав понор.

Ну, док сам ја муку мучио са својом крвљу и својом душом, којом су нагло прохујали звуци страха због нових патња и жалости, која дуго не ће умукнути, дотле су моји Немци сасвим друкчије прихватили глас о доласку нових рањеника. Они су се радовали. Радовали су се, не српској несрећи, јер њихово хумано осећање би у њима свагда у овакој тужној прилици надвладало свако нерасположење према Србима, него су се радовали новом градиву за на-

учно проучавање. Они су дошли овамо, да виде нешто ново и да науче нешто. Крвави рат Срба и Бугара давао им је обилато прилике за то. Мој професор Рајх није био задовољан са прошлом пошиљком рањеничком, јер је добио већином само лако рањене војнике. И зато је наумио, да сам изиђе на железничку станицу и да пробере за себе мало и од оних тешко рањених. И заиста је и изишао на станицу, и можда је у својој огромној научној жеђи понео и револвер, да отме „најинтересантније случајеве“ од осталих колега, који се грабе за што боље рањеничко градиво. Не знам, да ли је својим револвером растерао на станици лекаре, које је извела знамо исто тако мучна научна жеђ, доста то, да смо добили врло много тешких рањеника. Мени се срце стужило, кад сам их дочекивао, а Немци моји су се радовали свом „дивном научном градиву“. Они ће и у својим рањеним немачким војницима гледати не своју крв и своју браћу, него мање или више интересантно научно градиво.

На глас, да долазе нови рањеници, оживе цела кућа. Лекари и

помоћници спремају чисте завоје, лекарско оруђе, гипс и подупираче за костоломе, и све, што је потребно, да се ране очисте и превију. Шаље се брз улак у војну апотеку, да донесе још завоја и лекова. Из стоваришта носе се постеле на ходнике, јер по собама не ће бити доста места за свих 80 рањеника. Постеле се превлаче чистом превлаком, собе се ветре, под и ходници се мету. Соба за пресвлачење болесника већ је спремна. Уноси се полако у њу 80 чистих преобука за рањенике. Три бербера из суседства су већ дошла и прегледају своје бријачице и шишаће справе. У кухињи дежурна госпођа метнула воду, да се греје за теј рањеницима, кад дођу. У часу се окупила гомила госпођа и госпођица, у бело обучених, да дочекују рањенике топлим чајом. Пред главним улазом већ чекају младићи сељаци, који овде послужују, да рањеници дођу и да их уносе прво у собу за пресвлачење, одатле у операцијону дворницу и најзад сваког у своју собу и постелу. Управник се г. Јовановић-Батут постарао, да свака болесничка соба добије и по две дневне болничарке и по којег ђака, који ће ноћну болничарску службу обављати. Носе се полако хлебови, млеко и друга јестива за вечеру рањеницима.

Сав тај велики посао је био у часу готов. Свако је знао за своју дужност и сваки ју је најбрже и највољније извршио. Као запета пушка стојимо свако на свом месту и чекамо гласове који се телефоном лангањем долази, воз је на станици, рањеници крећу у болницу. За мало, па се указа дуга поворка београдских фијакера, који су у корак ишли у сваким колима је било по три или четири рањеника. То су махом лакши рањеници. Наши болничари их чекају на улици, скидају једног по једног, уводе их у болницу и дају им столицу да седе, док на њих не дође ред да се свуку и превију. Радознао свет са улица се искупио и начетио око болнице и посматра са неком тугом нове рањенике. По где којег лакшег рањеника питају, из којег је пука, где је и кад је рањен и како стоје „наши“.

Празна кола брзо јуре натраг к станици по нове рањенике. После кола долази други караван, долазе сељаци трећег позива, мрки и рутави коштунци, и носе на носилима тешке рањенике. Чујеш из далека већ: трап-трап, одмерене кораке и лупу стопала под теретом. За рањеницима иде мирно поворка мешовита света. Из далека ти се учини, као да је погреб, само што не чујеш ђачко

појање и не видиш црно обучена по-па. Улазе и ови рањеници у болницу и носачи их остављају на носилима у затвореном ходнику. У часу, па сав пространи и дуги ходник крчи од рањеника. Једни стењу, или убрзано, гласно дишу на својим носилима, други седе на клупама или столицама. Крај сваког тежег рањеника стоји по један болничар, пази на њега да га не препадне мука, или да се не дигне и сруши. Један лекар наређује, где да се који рањеник смести, посматра их све и по којем тежем убризга морфијума, да му велике болове ублажи. Беле болничарке носе у белим шољама врућ чај и својим рукама напајају рањенике. Гледајући их како одано дижу главу тешком рањенику, како му полако приносе к сухим уснама чај, како му га лагано, ритмично сасипају у уста, и како су пуне љупких и утешних речи човек се и нехотице сети оне наше Косовке девојке, која је на косовском разбоју појила иза лагала тешке рањене војнике кнеза Лазара Српска песма је из захвалности опевала добро дело Косовке девојке, а уверен сам, да ни ово, велико, можда само код нас разумљиво пожртвовање не ће пропасти за будућа поколења. Уопће ови наши дани и догађаји нама још не изгледају толико велики, као што јесу. Поколења иза нас ће нам завидети, што смо живели баш у ово доба, када су стари петстогодишњи болови ишчупани из срца, са рођењем кроз крв преносене народне ране залечене, када је свака мрља са образа опрана, а млада бујна снага изашла смело на помол. Хитри бербери брију и до главе шишају запуштена лица и

космате, разбарушене рањеничке главе. Указује вам се иста она слика, коју опева српска песма о Краљевићу Марку, када је изашао из необичне куће, из азачке тамнице.

Један брије, други косу стриже а трећи му нокте сасијеца.

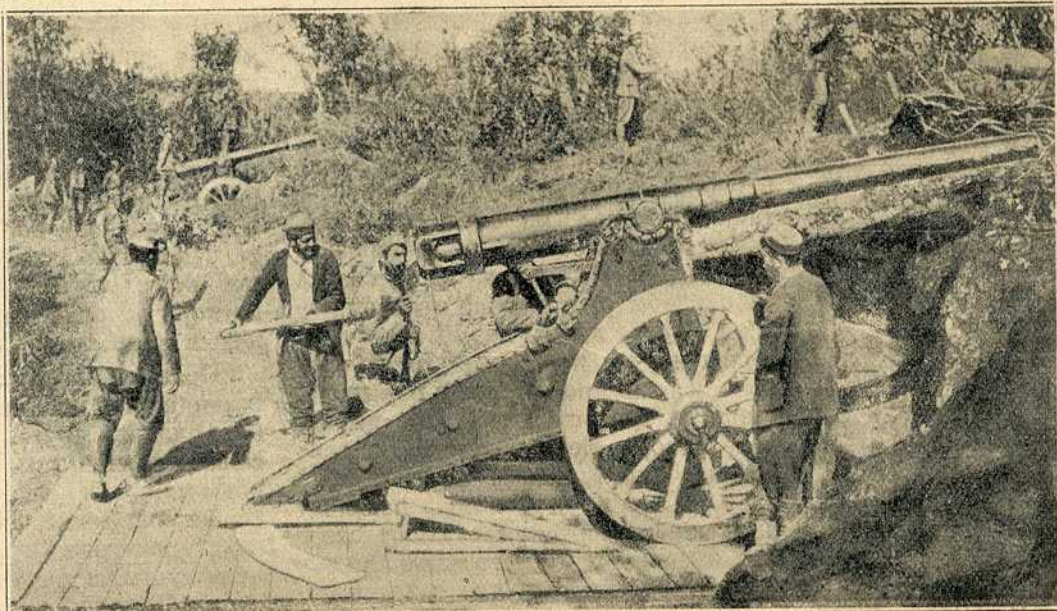
За тим почиње пресвлачење рањеника. Лекар улази у собу и даје упутства болничарима, како сваког појединог рањеника да пресвуку. Често узима нож и маказе и сече ногавице или обућу рањенику, да му се ране не зледе. Рањеничко одело везује се брзо у свежње и носи се са именом рањениковим у склониште. Рањеник се нежно пресвуче у чисто и болничари га воде или носе на превијалиште. Ту се скидају први и привремени завоји. Сваки болесник се тачно прегледи, превије. Кома су кости изломљене добија одмах подупираче или чврсте завоје, да су пребијене кости у миру. Ако је потребно, да се који болесник журно оперира, и то се одмах изврши. Посао је грдан, траје до зоре без престанка, али лекари и помоћници без умора тачно и педантно врше све, што мисле, да рањениково брзо оздрављење захтева. Превијени болесници се носе у одређене им собе, где их примају на неговање наше милосрдне Београђанке, наше нове Косовке девојке. Рањеници једва чекају да се докопају чистих постеља, и падају онако болни и засопљени у дубок, сладак сан. Онима, који имају јаке болове (рањени у главу, груди, трбух, рањени од шрапнела и гранатних крњадака, опалени од експлозијских гасова), лекари ублаже болове те и они брзо утону у сан, из којег се освежени и оснажени буде

Данас примамо и четврту пошиљку српских рањеника — досада око 600 — и надам се, да ће нам ово бити и последњи гости, јер је мир у изгледу. Моји Немци ће жалити, што нису упецали још којег рањеника са повређеним бубрезима, слезином, срчаном кесом или којим значајним делом мозга и кичмене мождине, али ја се радујем, да не морам више на својој браћи проучавати интересантне повреде и да не морам на њима огледати нове, напредније начине лечења.

Зашто брзо оздрављају срп. рањеници

За ово време, од како у овој болници радим, запазио сам више значајних ствари. Ја ћу за сада истаћи само два момента. Један чини част здравом саставу српског војника, а други чини част српском војном санитету.

Једна ствар, која је од највећег значаја у рату и која најбоље показује висину и способност санитетских власти, лежи у доброту првог завоја на бојном превијалишту и пољској војној болници. Ако се први завој брзо и потпуно чисто и потпуно добро метне на рану и њену околину онда се утре пут мирном зарашћивању, стане се на пут инфекцији, спречи се, да разне заразне клице кроз раздерану кожу уђу у рањениково тело и на тај начин највећи део лако рањених лако и брзо оздрави, а тешко рањени се спасу инфекције, која је скоро исто тако опасан непријатељ рањеницима као и пушчани и топовски метци. Са задовољством могу истаћи да је први завој сваког српског рањеника потпуно добар. Први завој српски потпуно је чист,

Црногорци са опсадним топовима бомбардују Скадар

Генерал Мартиновић прати јуриш Црногораца на Тарабош

без заразних клица, потпуно и чврсто покрива рану, те се не може са ње смакнути, а уз то сваки завој подупре рањен део тела, да не виси, него да се може на поузданој подлози и ослободити одмарати. Зато се под првим завојем разуме код повреда можданог дела лубање, кичмене мождине, костолома, повреда већих куцалица не само обично покривање ране чистим завојем, него и чврст завој од скроба (штирка), гипса, употреба плеханих дрвених и дебelih папирних подупирача. Све то раде српски лекари на првом ратном превејалишту и првој пољској болници, која се подиже и склапа крај бојишта. Човек мисли, да не добија рењенике са недовољно опремљених привремених превејалишта и болница без довољно лекарског и помоћног особља, *нео му се чини, да ти рањеници долазе са какве модерне клинике*, која има при руци сва потребна средства и обучено особље. То је врло велика похвала српском војном санитету и српским војним лекарима, али то је потпуно заслужена похвала, коју не износим само ја, коме се може рећи, да су му очи засењене и поглед пристрасношћу замућен. Не, ту похвалу је јавно изрекао на скупу лекарском у Београду, — на који је дошао и немачки посланик у Београду барон Гризингер, — професор *Рајх*, који је имао прилике, по свом положају, да упозна и уређење немачког санитета, а познаје и санитетска уређења и многих других држава из свог личног искуства. На његове речи признања српском санитету плескали су искупљени српски и страни лекари

и тиме су потврдили, да се слажу у мишљењу са *Рајхом*

Друга ствар, коју ћу овом приликом истаћи, је *ванредно брзо опорављење српских рањеника*. Кад рањеници улазе у болницу не чине најбољи утисак на посматраоца. Одело им је угужвано каљаво и често ицепано од силних киша, лежања по рововима и спавања под ведрим небом и на брљавој земљи. На по где којем оделу виде се шљоке и млазеви проливане крви. Лица обрасла брадама а коса на глави дугачка и замршена. На лицу се види умор и бледоћа, поглед мрачан, очи споре; ход тром и трунтав. Ну ко мисли, да тај тежак изгледа долази од рана и боловања, тај се вара. Нека дође *после два дана*, па неће познати рањенике. Чим су се одморили и издохали у чистој постељи и заложили добром храном, коју у болници добивају, одмах су разговорни, весели живи и већ се други трећи дан чује и шала међу њима, сви полако узимају перо и хартију и пишу својима на дому, пуше и читају књиге и новине, које им болничарке гомилама носе. Очи им живну, са лица се изгубио сен бледоће и усахнутости, подмешују се брзо и стакле; душа се освежила. За осам дана се већ јављају први лакши рањеници и моле, да их пустимо домовима, које нису десет-једанаест месеци видели. Ми им испуњавамо жељу, чим можемо, јер знамо, колико је српски војник одан својој породици.

Онај први изглед, види се, није долазио од тежине рана, него просто од страшних ратних напора и мука,

које бију душу сваког ратника. Многи војник је под ведрим небом, у једреним рововима, које је снег претрпао или вода до половине налила, провео целу зиму или се крхао по леденим клисурама и провалијама албанским, борећи се непрекидно и са суровом природом и са подмуклим и крволочним непријатељем. Многи војници су недељама до колена у води по рововима стајали и мрзнули, док им се пете нису одвалиле; многи војници се недељама нису свлачили ни прали, многи се нису уредно хранили, зебли и мрзнули на висовима, преко којих се вијају буре, ледене струје и слажу високи сметови, које је *Верешчагин* умео да оцрта у свој страхоти на својим сликама из рата а против рата. Да српски војник није здраве крви и чврста састава, и да није у њему буктало јако народно осећање и свест, која га је водила напред и сатирала у њему сваку малодушност и клонулоост, српски би војник више погинуо од напора, од непогода, неуредна живота и оних силних душевних борби, које муче и убијају сваког ратника. Војска, која је састављена из људи који су свикли на комодитет, који стоје на вишој култури без дивљег националног осећања, те живот држе дражим и од своје личне части и од будућности народа којем припадају — тако састављена војска ће бити десеткована не од непријатеља, него од трула нератничка духа, који у њој влада и који од ње прави гомилу, невезану и расуту, дакле, гомилу без вредности. Српске војнике је везало њихово здраво тело и њихов нацио-

налан јак дух у чврсту, органичну целину, која је савладала лакоћом све телесне и душевне напоре и смрвила своје непријатеље у оба рата.

Др. Лаза Марковић.

Наредник муслиман Рахман

Када после звршеног рата српски пукови буду бележили златним словима имена оних, који су им пронели славу и борили се невиђеном храброшћу по балканским бојиштима, име наредника Рахмана Садиковића биће извесно забележено међу првима. Рахман Садиковић, муслиман, из Сијарине у округу топличком, био је један од најодличнијих подофицира у своје пуку. Рат га је затекао као поднаредника, али је јунаштво, које је показао, и неустрашивост, са којом је срљао тамо где је најопасније, донели су му убрзо и чин и одликовање медаљом за храброст. У низу борби, у којима је учествовао, он је стекао име највећег јунака у пуку. Кад је ономад пао, смртно погођен код карауле, према Штипу, оплакао га је цео пук. Зажалили су за њим сви: од команданта до последњег редова.

Битка код Криволака

Београдски „Пијемонт“ пише ово: О битци код Криволака знају само меродавни војни кругови, а ви у Београду сумњам да сте подробно обавештени. Међутим, учесници у овој борби, који су учествовали у борби на Куманову и Скадру, тврде, да ова крвава борба на Криволаку не у-

ступа ни једној ни другој борби. Овамо код Криволака су тако јаке позиције и страшне, да су поједини положаји назвати Тарабош, Брдица, Бардањол и т. д.

Битка код Криволака почела је 17. јуна (по старом) пре подне, а завршила се 25. јуна по подне у пет часова. 17. јуна пре подне управо у зору, напали су Бугари на нас. Бугари су ударили изненада на нас са тако јаком силом, да смо се ми искрцавали из воза и одмах ступали — у борбу која је била на нож.

Бугарске војске је било 2 дивизије, једна из армије генерала Ковачева, а друга из армије генерала Иванова. Обе су дивизије биле првог позива, али измешане са масом добровољаца, од којих смо после слушали (од заробљеника и рањеника), да су *силом терани у бој и да их је маса побијана*. То је била наша прва и најкрвавија борба. Целу ноћ смо се тукли на нож и бомбама. Бугари су артиљеријом и шрапнелима тукли нас. Пред зору се малаксало и одступило као 20 пута малобројнији од Бугара на тим позицијама.

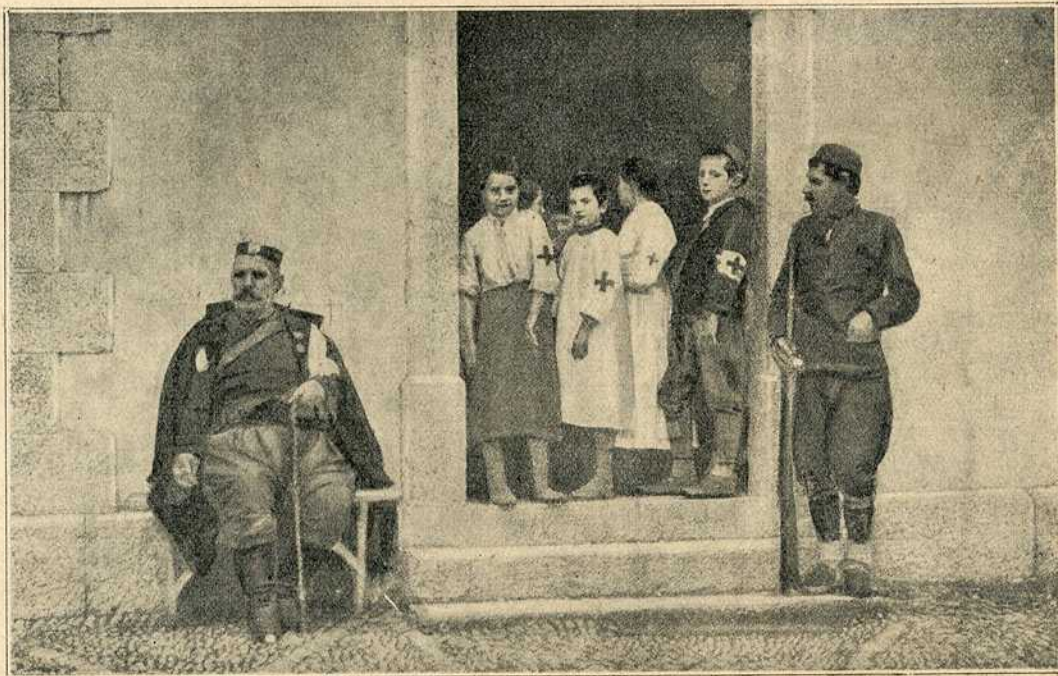
Сутра дан ми се поновно спремимо за борбу и кренемо напред. Тога дана код села Гроца, похватили смо масу бугарских комита, и то на овај начин: Наша три борца отишли су да купе једно јагње. Док су они пекли јагње у селу пред једном кућом, приметете како се на прозорчићима појављује нека светлост и нестаје је. Унишли су унутра нечујно и видели, како Бугари кроз те ћепенке, прозорчиће, помоћу свеће дају сигнале Бу-

гарима на околним позицијама и њиховим комитама тиме, што су једном дашчицом светлост заклањали и пуштали. Наши борци то јаве старешини својој, који нареди да наших шесторица оду са нашим војницима и похватају те сељаке. Кад су их довели у логор, пред зору, они су сви били *обријани*, а у очи тога дана били су у бради. Ови су признали, да су тога дана дошли из бугарске војске, и да су сви били у комитама по 10 до 15 дана.

Трећег дана Бугари су нас напали готово на целом фронту од Демир-Капије до Кара-Хоџали и борба је трајала цели дан и дубоко у ноћ, кад смо освојили многе важне позиције код села Драгова као и чувени вис „Тарабош“. Како су Бугари били увек далеко многобројнији, то смо се ми морали користити врло вештим маневрисањем, које је јако допринело, да се Бугари збуне и одбију. Тога дана смо повратили наше положаје.

Четврти је дан исто тако прошао у огорченој борби на целом фронту. Поред умора од неспавања и тродневне борбе наши нису ништа окусили ни пили, а ипак су тога дана одржали своје позиције. Много их је попадало од сунчанице. Бугари су тога дана имали огромне губитке.

21. јуна напали су нас Бугари свом силом преко ноћи и страшно нас засипали артиљеријском и пешачком ватром. Они су имали пет пута више топова и митраљеза од нас. Те ноћи су се наши јуначки борили и издржали сву пешачку и артиљеријску ватру, која је просто

Црногорски српчићи као болничари

Турци на утврђеним позицијама

бљувала на нас. Борба се продужила до подне, кад смо морали да одступимо са Тарабоша и Кара-Хоџали. Ми смо се, истина, повукли, али испред две дивизије, па ипак смо задржали неке добре позиције код једнога села и издржали смо цели напад бугарски.

Сутрадан је опет настављена борба која је била страшна, али светли пример наше издржљивости: нигде воде, хране. Сунце ужасно припекло тако, да се пушке силно угрејале. Нигде добуна и хлада; сам камен, над којим ваздух само ври...

Пет синова пет војника

Срећко Ж. Бајић, тежак из села Драгиња, у срезу посаво-тамнавском, округу подринском, опремио је и послао у свети рат пет својих синова. Најстарији син Рафаило поручник је, а остали, Михаило, Драгољуб, Драгомир Чедомир, редови су славне српске војске

Ми се — вели један београдски лист — дивимо срцу овога оца, који шаље све своје потомство на жртвеник отаџбине, и износимо његово име, а у будуће примаћемо имена породица, које су послале на бојиште више од четири члана, и штампаћемо их.

Нека су нам живи и срећни Југовићи са старим оцем — Југ-Богданом.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Целокупан изглед вароши Куманова. Лепа и знаменита варош Куманово

било је још пре 60 година село, а данас броји око 15.000 становника. Становници у Куманова сумахом Срби, али подељени у две вере: православне и муслимане. Куманово лежи на прузи Врање-Скопље и има врло живу трговину. Особито сада под српском влашћу ова ће варош куд и камо боље да напредује, јер има богату и плодну околинду, нарочито док се буду ова плодна земљишта боље култивисала, биће и већег напретка, а народно благостање ће се у многим поправити. Околина кумановска пуна је рушевина старих српских краљевских задужбина, које ће се такође оправити и после толико векова пропојати. Куманово биће и остаће у новијој историји српског народа од најнапреднијих вароши у Србији. Јер пред Кумановом се била значајна битка која се свршила потпуним поразом Турака. Извојеваном победом српска је војска одушевљено гонила непријатеља, кога је код Битоља сасвим уништила. Куманово чека велика будућност, оно ће под српском влашћу знатно напредовати, да ће већ за најкраће време постати једно од најнапреднијих вароши у Србији.

Рањен Црногорац пред болницом у Подгорици. Дични црногорски соколови на позив свога витешког краља полетели су јатомице у крваве бојеве против Турчина, а сада и против општег српског непријатеља — Бугарина. У Крвавим бојевима где су се раме уз раме борили са јуначком својом браћом из краљевине Србије, извојевали су победу за победом. Под Дечићем, Беранима, Скадром а сада на Брегалници, Злетову, Кочанима,

многи је јунак српски и црногорски погинуо бранећи крваво освојену српску земљу, коју му мучки хтедоше отети неблагодарни Бугари. Многи су јунаци српски, црногорски у тим љутим окршајима задобили тешке ране, са којима ће се дичити и поносити и причати својима јуначке ратне напоре, славне битке и мегдане, где су непријатеља љуто потукли и отерали га са свога огњишта. Црногорац је непобедив јунак у боју, издржљив у ратним штрапацама а исто тако јуначки подноси и задобивене ране. Српски и црногорски рањеници су мирни и стрпеливо подносе највеће болове од рана без да од себе пуштају гласа. И при највећим операцијама не дају се успављивати, него јуначки сносе све, да се страни лекари чудом чуде, и причају са дивљењем о њиховој јуначкој издржљивости. Слика нам приказује црногорског тешког рањеника, који и поред својих грдних рана дочекује посете својих рођака и прича им своје војевање.

Црногорци са опсадним топом бомбардују Скадар. Опсада Скадра јесте јединствена у историји ратовања. Скадар је сама природа тако утврдила, а модерна техника тако га са свима обранбеним средствима снабдела, да стручњаци изрекоше: „Скадар је непобедив, и да нема те војске која ће га моћи освојити“. Свакако ти стручњаци нису рачунали, да ипак има један народ, којем ништа није немогуће. Тај народ, народ је српски, који је у овом последњем ратовању показао чуда од јунаштва, да је задивио цео свет. Тај дакле не-

WWW.UNILIB.RS

предобиви Скадар пао је, а освојили су га црногорско-српски див јунаци — што ће се причати по свету, а српске гусле овековечиће славу српског оружја за сва времена. Пред удруженом, сложном српском браћом пало је турско царство, које је пуних пет векова несложну браћу угњетавало. Неслога српска победа душманска, а слога српска пропаст душманска. Дај боже да увек у српском народу слога царује, која ће бити најјачи град против сваком непријатељу народа српског. Само слога Србина спасава. То је стара изрека која се једва једном и у дело привела и од које су нам видни успеси извојевани. На слици овој приказује се пред Скадром намештен опсадни топ који је Скадар бомбардовао и који је грдне му штете нанесе

Генерал Мартиновић прати јуриш Црногораца на Тарабош. Нечувена јунаштва црногорских соколова око опсаде Скадра, задивила је цео свет. Потоцима скупоцене и племените црногорске крви просуто је под бедемима тврдога Скадра, који је ипак морао да сагне главу и да се преда црногорским херојима. Тарабош најстрашније природно и модерно скадарско утврђење, које је више месеци пркосило свакој навали црногорској беше јуришем заузето, а после тога следовала је и предаја Скадра. Такав један страшни јуриш црногорских јунака, посматра јуначки генерал Мартиновић, који је руководио са опсадом. И ако је дело било велико, ипак је јуначка десница црногорских соколова приморала упорног непријатеља да се преда. Страни војнички стручњаци тврде: да ово не би могла учинити ни једна друга војска, али Црногорцу ништа није немогуће — и никаква сила не може му на пут стати. Српски народ се од увек дичио са својом црногорском браћом, а дичи ће се и од сад, јер их поред јунаштва краси и природна бистрина, коју ће у данима слободе да употребе на славу и величину своје отаџбине и да стану у ред других просвећених народа, јер доста је крви пало.

Црногорски српчићи као болничари. Велики дани који су наступели у прошлој години и који су крунисани српским победама — ослободивши испод турског ига српске земље, ужегоше у свим српским срцима неописано одушевљење. Црногорци, ти петвековни заточници српске слободе — први отпочеше велико дело српског ослобођења. Први топ, који је затутнио на Балкану беше црногорски, прва крвца која је залила

велико отпочето дело — беше црногорског јунака, али овог пута та је крвца залила ону земљу, у којој је поникла слобода. Мало и велико, старо и младо, мушко и женско подигло се у Црној, али златној Гори, да потече: „Онам’ онамо да виђу Призрен..“ и да јуначки „Согњишта милог отерају кугу“, која је пет векова српски народ уништавала. Јунаци црногорски са пушком и ханџаром, уништаваху душманина, дичне црногорке носише тајин и џебану дичним својим борцима и изнашаху пале и рањене јунаке. Деца црногорска запојена славом својих предака, „не дорасла свијетлом оружју“, вршила су разне послове за које су способни, а нарочито су били распоређени по болницама, где су вољно и одушевљено послужили својој рањеној браћи и очевима. Похвале вредно дело младих соколова црногорских, који ће и доцније својој отаџбини где треба послужити, као прави јунаци и људи

Турци на утврђеним позицијама. Разбијени Турци од Срба на Мердарима, бежали су безобзирце пред српском војском тек где-где су се заустављали на природно утврђеним положајима, да ако могу, да задрже наступајуће српске трупе. Српска војска запојена идејом: да се Косово свети, одушевљена извојеваном победом, гонила је непријатеља на све стране и побеђујући га на свима линијама. Сваки Србин у овом ратовању имао је пред очима онај свети аманет, које су му српске гусле пет стотина година певале: да је дошла ора, која ће петвековном српском робљу раскидати ропске ланце. Срп-

ској војсци и ако су стајале велике препреке, и ако се турчин лавовски борио да очува царство и господство није могао одолети силним нападима српских хероја, него је био побеђен, сатрвен од храбрих српских соколова. Петвековно српско робље ослобођено је, српске земље опет су српске, у којима ће од сад да запоје песма у место плача, а оно робље да од сад буде слободан грађанин слободне Србије.

Читајте интересантну књигу

Краљевић Марко у балканском рату.

Иста се добија код Свет. Ф. Огњановића у Новом Саду по цену од 50 пот.

НОВ СРПСКИ

— оригиналан роман. —

КЊИЖАРА СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА

почела је већ издавати роман

ЛЕГИЈА СМРТИ.

Изишла је XVI. свеска.

Цена свесци 10 потура.

„Илустрована Ратна Кроника“ улази у пету. своју последњу серију од десет свезака.

Ево нас, дакле, на концу тешкога дела, које ћемо, уза све огромне тешкоће, срећно привести крају.

Кад, за кратко време, завршимо ово велико издање, ми ћемо се с радошћу осврнути на цело време његовог излажења; а српском дому са поносом ћемо пружити овај велики родољубиви албум.

Оне, који нису обновили претплату на последњу серију, молимо, да то одмах учине.

○○○○○○

Дивот-корице већ се раде!!!